

Läs- och skrivundervisningen
inom ämnena
svenska/svenska som
andraspråk i årskurserna 4–6

Kvalitetsgranskning, 2016:1
Diarienummer: Dnr 400-2014:5611
Foto: Ryno Quantz

Innehåll

Innehåll.....	3
Förord.....	4
Resultat i korthet.....	5
Bakgrund.....	6
Granskningens resultat.....	7
Elever behöver inramning och förförståelse.....	7
Varför är detta viktigt?.....	7
Vad visar granskningen?.....	7
Vilka slutsatser drar vi?.....	8
Elever behöver aktiv vägledning och strukturerade textsamtal.....	9
Varför är detta viktigt?.....	9
Vad visar granskningen om läs- och skrivstrategier?.....	10
Vad visar granskningen om strukturerade textsamtal?.....	11
Vilka slutsatser drar vi?.....	11
Elever behöver få utveckla sitt intresse för att läsa och skriva.....	12
Varför är detta viktigt?.....	12
Vad visar granskningen?.....	12
Vilka slutsatser drar vi?.....	13
Avslutande diskussion.....	14
Mer information och stödmaterial.....	16
Referenser för projektet.....	16

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område, i förhållande till nationella mål och riktlinjer men även aktuell forskning och beprövad erfarenhet. Syftet med kvalitetsgranskning är att bidra till utveckling utifrån alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

I denna kvalitetsgranskning undersöker Skolinspektionen om eleverna i årskurs 4-6 får lära sig läs- och skrivstrategier för att utveckla sin läs- och skrivförmåga inom ämnena svenska och svenska som andraspråk¹. Ett slumpmässigt urval av 34 skolor har ingått. Varje skolbesök har omfattat tre dagar med lektionsobservationer samt intervjuer med elever, lärare och rektor. Som grund för granskningen används även dokumentation från skolan. En elevenkät har också genomförts. Projektledare har varit Monica Axelsson, Skolinspektionen Göteborg.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudmännen. Syftet med denna övergripande rapport är att bidra med utvecklingsstöd även till de skolor och huvudmän som inte har granskats genom att redovisa viktiga utvecklingsområden, goda exempel och framgångsfaktorer. Dock gäller iakttagelser och slutsatser de skolhuvudmän och skolor som har granskats och avser alltså inte att ge en lägesbild på nationell nivå.

---

¹ När ämnet svenska anges i denna rapport, avses genomgående ämnena svenska och svenska som andraspråk.

Resultat i korthet

Granskningen visar att arbetet med läs- och skrivstrategier har fått en något mer framskjuten position, jämfört med vad som framkommit i Skolinspektionens tidigare granskningar av läs- och skrivundervisningen. På många av de granskade skolorna får eleverna arbeta med läs- och skrivstrategier. Läromedel som är anpassade för ändamålet finns ganska ofta på plats. Eleverna får möjlighet att möta och arbeta med olika slags texter inom skönlitteratur och sakprosa, både när det gäller läsande och skrivande.

När det gäller hur undervisningen genomförs, visar dock granskningen att kvaliteten i hög grad varierar mellan skolor, men också mellan lärare på en och samma skola. Här avses **det aktiva lärarstödet** – en förutsättning för att elever verkligen ska ha möjlighet att lära sig att tillämpa läs- och skrivstrategier och därigenom utveckla sin språkliga och kommunikativa förmåga. Denna bild överensstämmer i stort med resultaten från Skolinspektionens tidigare granskningar av läs- och skrivundervisningen.

Granskningens resultat visar att det finns tre viktiga utvecklingsområden för skolorna att arbeta med inom läs- och skrivundervisningen i årskurs 4–6:

- Lärare behöver i betydligt högre grad ge elever möjlighet att förstå **vad de ska lära sig och varför**. Granskningen visar att elever alltför sällan ges möjlighet att förstå mål och mening med de olika aktiviteterna i undervisningen. Att lärare formulerar mål på kort och lång, sikt som tydliggörs för eleverna, är viktigt för deras lärande.
- Lärare behöver i betydligt högre grad **aktivt visa och vägleda** eleverna samt ge dem möjlighet att **samtala om texter**, både egna och andras. Granskningen visar att elever i alltför liten omfattning får möjlighet att fördjupa sin läsförståelse och bearbeta sina egna texter genom samtal, som leds eller stöds av lärare. Enligt flera studier är strukturerade textsamtal en undervisningsstrategi som gynnar läsförståelse och skrivförmåga.
- Lärare och rektorer behöver **följa upp hur elevernas intresse för läsning och skrivning utvecklas**. På en övervägande majoritet av de granskade skolorna görs inte någon sådan uppföljning. Aktuell forskning visar på en samvariation mellan intresse och läsprovsresultat.

Skolinspektionen konstaterar att lärare och rektorer måste ta ställning till vilka förutsättningar som behöver skapas utifrån respektive ansvarsnivå för att elevers rätt ska kunna tillgodoses – rätten att få möjlighet att utveckla sitt språk. Skolinspektionen vill också betona skolhuvudmännens ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med skolans styrdokument.

Bakgrund

Enligt läroplanen ska undervisning i svenska och svenska som andraspråk ge eleverna möjlighet att utveckla språket för att tänka, kommunicera och lära. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter. I mötet med olika typer av texter ska eleverna ges möjlighet att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden. Undervisningen ska stärka elevernas medvetenhet om och tilltro till den egna språkliga och kommunikativa förmågan.²

Läroplanen beskriver komplexa processer där eleven framstår som huvudaktör. Eleverna ska utveckla sitt språk. Undervisningen ska ge eleverna möjligheter och stärka dem i deras arbete med att utveckla sitt språk.

Ger undervisningen i svenska och svenska som andraspråk eleverna dessa möjligheter? Hur utvecklas elevernas språkliga förmåga? Svenska elevers resultat i internationella lästest³ har försämrats över tid. Skolinspektionens tidigare granskningar⁴ gällande undervisning i svenska har visat att på många skolor begränsas eleverna i sina möjligheter att bredda och fördjupa sin läsförståelse.

Den nu aktuella kvalitetsgranskningen gäller skolornas arbete med läs- och skrivstrategier. I granskningen ingår att undersöka om eleverna får arbeta med olika typer av texter och lära sig att urskilja texters budskap samt utveckla sina egna texter. Vidare granskas om eleverna får ett aktivt lärarstöd i arbetet med detta. Med aktivt lärarstöd avses här att:

- Mål och syfte med valt textinnehåll och arbetssätt görs tydligt för eleverna.
- Eleverna får fördjupa sin läs- och skrivförmåga genom strukturerade textsamtal utan fokus på rätt eller fel svar.
- Elevernas intresse för läsning och skrivning utmanas och vidgas.

---

² Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011

³ Skolverket 2012a, 2012b, 2013

⁴ Skolinspektionen 2009a, 2009b, 2011, 2014

Granskningens resultat

Elever behöver inramning och förförståelse

Varför är detta viktigt?

Enligt läroplanen ska den enskilda skolan vara tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer. Skolverkets allmänna råd⁵ betonar lärarens ansvar för att eleverna ges möjlighet att förstå syftet med de olika aktiviteter som sker i undervisningen och vilka kunskaper de ska ges möjlighet att utveckla. Lärarens planering behöver därför utgå från kursplanens syfte och de förmågor som anges, det centrala innehållet och kunskapskraven. Forskning visar att om läraren formulerar tydliga mål på kort och lång sikt, som eleverna förstår och accepterar, så ökar elevernas lärande.⁶

Enligt läroplanen ska lärare också ta hänsyn till elevers erfarenheter och tänkande. Skolverkets allmänna råd anger att lärare bör utgå från elevernas intressen, erfarenheter och föreställningar samt utmana dessa med intresseväckande frågeställningar och uppgifter. Forskning visar att tydliga kopplingar till elevernas intressen samt världen utanför skolan gynnar lärande samt läs- och skrivutveckling. Ett autentiskt läsande och skrivande utgår från ett kommunikativt behov hos eleven och får därför ett syfte bortom själva färdighetsträningen.⁷

Läs- och skrivundervisningen innebär komplexa lärprocesser med eleven som huvudaktör. Mot bakgrund av detta framstår det som självklart att elever behöver förstå vad de ska lära sig. Men också att de ser nyttan och glädjen med att kunna använda sitt språk, både under skoltiden och i en mer avlägsen framtid. Att läraren möter eleverna i deras värld av erfarenheter, tankar och intressen skapar förutsättningar för engagemang, förförståelse och utveckling.

Skolinspektionens tidigare granskningar av undervisning i svenska visar att undervisningen behöver utvecklas så att eleverna i högre grad ges möjlighet att förstå syfte och mål med undervisningen. Vidare att lärare i större omfattning behöver anknyta till elevers erfarenheter och intressen.⁸

Vad visar granskningen?

Vi har undersökt om syfte och mål med valt textinnehåll och arbetssätt görs tydligt för eleverna. Granskningen visar att på de flesta skolor sker detta i begränsad omfattning. Alltför ofta inleds lektionerna med att läraren talar om vad som ska göras under lektionen, utan att detta sätts in i ett sammanhang som ger eleverna möjlighet att förstå vad de ska lära sig och varför detta är viktigt.

---

⁵ Skolverket 2011b

⁶ Håkansson, J. & Sundberg, D. 2012

⁷ Skolinspektionen (2014 c)

⁸ Skolinspektionen 2009a, 2009b, 2011, 2014a

Granskningen visar dock att det finns skolor där eleverna får goda möjligheter att förstå syfte och mål med lektionens aktiviteter. Det sker på olika sätt, till exempel genom att läraren berättar vad eleverna ska göra och lära sig eller samtalar med eleverna om "vad och varför". Ibland presenteras relevant innehåll från kursplanen för svenska. Vanligt på dessa skolor är att eleverna, genom en mer långsiktig planering för ett arbetsområde, får information om vad de ska lära sig och vilka kunskapskraven är. Vid lektionerna anknyter läraren sedan till detta. En lärare uttrycker det som att *"jag tar upp målet och bryter ned det, man måste förklara det på elevernas nivå"*. Ganska ofta finns dokument uppsatta i klassrummet där till exempel läroplanens innehåll presenteras. På en skola kallar lärarna det för "kunskapsväggen" och berättar att den används för att sätta in undervisningens aktiviteter i ett sammanhang.

Vi har också undersökt om lärarna tar sin utgångspunkt i elevernas erfarenheter och intressen. Granskningen visar att lärare ofta väljer texter som de tror passar eleverna, eller låter eleverna själva välja texter när det är lämpligt. Samtidigt uttrycker flera lärare att detta måste balanseras mot behovet av att vidga elevernas referensramar för att de ska komma vidare i sitt lärande. När det gäller skrivning är det vanligt att läraren bestämmer vilken typ av text som ska skrivas (till exempel insändare, faktatext, novell eller brev) men att eleverna inom ramen för detta kan använda sina erfarenheter och intressen. Mindre vanligt är autentiska skrivsituationer som utgår från för eleverna angelägna frågor, med reella mottagare. Några exempel har dock framkommit i granskningen. Det kan till exempel handla om att elever får skriva argumenterande texter för att komma överens om vilka regler som ska gälla för leken på rasterna. Eller att lärare försöker hitta mottagare till elevernas texter utanför skolan, till exempel politiker och myndighetspersoner. Att arbeta tematiskt eller med ämnessamverkan nämns också av lärare som ett sätt att skapa mer naturliga inlärningssituationer. Sammantaget visar granskningen en ganska positiv bild vad gäller att utgå från elevers intressen och erfarenheter.

Det finns dock skolor där Skolinspektionen kan konstatera att lärarna inte arbetar tillräckligt med att möta eleverna i deras erfarenheter och intressen i läs- och skrivundervisningen. Några lärare uttrycker att det är svårt eller till och med *"jättesvårt"*, eftersom *"eleverna är så spridda"*.

Vilka slutsatser drar vi?

Ett viktigt utvecklingsområde är att ge eleverna möjlighet att förstå mål och syfte med de olika aktiviteterna i läs- och skrivundervisningen, både på kort och lång sikt. Det räcker inte att mål och syfte samt kunskapskrav presenteras vid inledningen av ett arbetsområde eller läggs ut i en digital miljö. Elever behöver kontinuerligt ges möjlighet att förstå mål och mening med de olika aktiviteterna i undervisningen. Även om detta en gång är uttalat, behöver elever i en splittrad skolvardag påminnas och *"komma på banan"*. Exempel från granskningen visar att det inte behöver innebära omfattande insatser men att det krävs ett aktivt lärarstöd.

Avslutningsvis får några elevröster från granskningen belysa varför detta utvecklingsområde är viktigt.

"För att vi inte ska känna att vi gör det i onödan, för att vi ska bli peppade."

"Varför ska jag skriva om vad en myra äter?"

"Alltså vår lärare hon tar verkligen fram böcker hon tror vi ska tycka om och som funkar i vår ålder. Hon säger också att vi måste byta genre, att man inte ska fastna för samma sorts text hela tiden. För i samhället finns många olika typer av saker man ska kunna läsa."

Elever behöver aktiv vägledning och strukturerade textsamtal

Varför är detta viktigt?

Enligt skollagen⁹ ska elever ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Skolförordningen¹⁰ anger att eleverna genom strukturerad undervisning ska ges ett aktivt och kontinuerligt lärarstöd i den omfattning som krävs för att skapa förutsättningar för eleverna att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för utbildningen.

Enligt läroplanen ska eleverna i årskurs 4–6 inom svenskämnet lära sig lässtrategier för att förstå och tolka texter samt urskilja texters budskap – både det som uttalas och det som står mellan raderna. Eleverna ska få möta olika slags texter, både inom skönlitteratur och sakprosa. Vidare ska eleverna lära sig strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag. Det ingår också att lära sig att bearbeta egna texter till form och innehåll.

Skolverkets kommentarmaterial till kursplanen i svenska¹¹ beskriver lässtrategier som de konkreta sätt som läsaren använder för att angripa en text, alltså något som läsaren gör med texten. Vad gäller skrivstrategier, betonas att elever ska få undervisning om hur en text kommer till och förståelse för att den första texten alltid kan utvecklas och förbättras.

Vad visar en nationell lägesbild? Skolverket konstaterar i analyser av resultat från PIRLS 2011 och PISA 2012 att svenska elevers läsförmåga och läsförståelse över tid försämrats. Senaste PISA-mätningen visar att det är pojkarnas resultat som försämrats mest. För PIRLS gäller nedgången främst läsningen av sakprosatexter och Skolverket nämner att en tänkbar orsak kan vara att denna typ av texter ges för lite utrymme i svenska skolor. Skolverket betonar också att elever under lärares ledning behöver samtala om olika texters innehåll för att lära sig strategier för läsning och läsförståelse. Individualisering i form av " eget arbete " behöver utredas och problematiseras enligt Skolverket.

Skolinspektionen har i tidigare granskningar av undervisning i svenska¹² lyft fram att elever i alltför liten omfattning får möjlighet att bearbeta lästa texter i samtal med lärare och klasskamrater.

Forskning visar att en lärares olika handlingar i undervisningen generellt har mycket stor betydelse för elevers utveckling och lärande. Framgångsrika lärare inriktar sig på att leda kunskapsarbete och skapa relationer till eleverna inom en varierad undervisningsrepertoar. Ämneskunskaper samt didaktiska och sociala kompetenser bildar en samverkande helhet.¹³

---

⁹ SFS 2010:800

¹⁰ SFS 2011:185

¹¹ Skolverket 2011a

¹² Skolinspektionen 2009b, 2011, 2014a

¹³ Håkansson, J. & Sundberg, D. 2012

Läs- och skrivforskare betonar vikten av textsamtal. En orsak till att olika lässatsningar inte leder till ökad läsförståelse, kan vara att kvantitet prioriteras framför kvalitet. Det vill säga att undervisningen i första hand inriktas på att eleverna ska läsa mycket, inte på samtal om text och möjlighet till kritiska reflektioner.¹⁴ Elever behöver också få samtala om texter utifrån frågor som texten väckt hos eleverna, med öppna frågeställningar från läraren.¹⁵ Textsamtalet kan beskrivas som en "vägledad diskussionsteknik" med "ett innehåll som eleverna tycker är värt att diskutera".¹⁶ Strukturerade textsamtal är en undervisningsstrategi som gynnar läsförståelse men som också underlättar för elever att själva skriva olika typer av texter.¹⁷ Textsamtal kan vara mer eller mindre styrda. "I mindre styrda samtal stödjer läraren elevernas vandringar genom den egna eller andras texter med hjälp av frågor eller uppföljningar till elevernas bidrag". "I de mer styrda samtalen ges eleverna i direkt uppgift att använda ett visst sätt att tala om det lästa eller skrivna."¹⁸

Enligt Skolverkets bedömningsstöd *Nya Språket lyfter*, visar forskning att elever som deltar aktivt i samtal "som omger läsande och skrivande"¹⁹ har en god prognos i läs- och skrivutvecklingen. Vidare att eleverna därmed ges möjlighet att utveckla olika typer av förståelsestrategier.

Vad visar granskningen om läs- och skrivstrategier?

Vi har undersökt om eleverna får lära sig läs- och skrivstrategier för att utveckla sin läs- och skrivförmåga.

I läsundervisningen används ofta de lässtrategier som ibland benämns som "läsfixarna". Här avses strategier (frågeställningar) för att reda ut oklarheter, förutspå text, sammanfatta det viktigaste, skapa inre bilder samt ställa frågor om texten – både det som är uttalat och det som står mellan raderna. Exempel på ytterligare "verktyg" är så kallade textkopplingar (läsningen kopplas till andra texter, till den egna bakgrunden och till världen utanför) samt grafiska tankemodeller som stöd för resonemang och tänkande om text.

I skrivundervisningen är det vanligt att eleverna får stöd för sitt skrivande i form av strukturer för olika slags texter. Likaså att eleverna får förbereda sitt skrivande – bygga upp texten – till exempel genom att göra tankekartor. På några skolor har man anammat den så kallade cirkelmodellen för skrivande. Den innebär att lärare och elever arbetar processinriktat i fyra faser: samla in kunskap om skrivämnet, skaffa kunskap om texttypen genom att läsa andra texter, skriva gemensam text (läraren modellerar) och sedan skriva egen text. På flera skolor får eleverna möjlighet att bearbeta sina texter under skrivandets gång. Mer vanligt är dock att man lämnar in sin färdiga text till läraren och sedan får den tillbaka, "rättad" och kommenterad. Kamratrespons är ganska vanligt förekommande.

På de flesta skolor får elever möta och arbeta med olika slags texter, både inom skönlitteratur och sakprosa, i läs- och skrivundervisningen. Ganska många skolor använder läromedel som är inriktade mot arbete med läs- och skrivstrategier.

---

¹⁴ Reichenberg, M. 2014b

¹⁵ Westlund, B. 2013

¹⁶ Westlund, B. 2014 sid 2

¹⁷ Reichenberg, M. 2006, 2014a

¹⁸ Liberg, C., Af Geijerstam, Å., Wiksten Folkeryd, J. 2010 sid 53-54

¹⁹ Skolverket 2012c sid 14

Sammantaget visar granskningen att på många av de granskade skolorna får eleverna arbeta med läs- och skrivstrategier (i något högre grad med skrivstrategier). Men granskningen visar också att det finns skolor där detta sker i mycket begränsad omfattning. Variationer finns inte bara mellan skolor utan också inom undervisningen på en och samma skola.

Vad visar granskningen om strukturerade textsamtal?

Vi har undersökt om eleverna får fördjupa sin läs- och skrivförmåga genom strukturerade textsamtal, med ett aktivt lärarstöd utan fokus på rätt eller fel svar.

Vi har sett goda exempel där läraren aktivt visar hur man kan ta sig an läsning av en text, genom att själv tänka högt och framförallt genom att leda eller stödja textsamtal. Elevernas egna frågor och synpunkter tas om hand. Lärarens frågeställningar är öppna utan rätt eller fel svar, och eleverna kan utifrån olika förutsättningar utmanas på sin nivå. Eleverna får aktiv vägledning och återkoppling i sitt eget arbete med att läsa och förstå en text. Så här kan det se ut "i bästa fall".

Utän ett aktivt lärarstöd arbetar eleverna mycket på egen hand – enskilt eller tillsammans med andra. Eleverna läser (till exempel "bänkbok"), och läser kanske mycket, men man "bara läser". Läraren vare sig leder eller stödjer textsamtal. Arbete med lässtrategier innebär frågeuppgifter som ska besvaras och eleverna inriktar sitt arbete på att lösa uppgifter snabbt och "rätt". Läraren går runt och hjälper till när problem uppstår. Inte sällan blir det till slut många händer i luften och lång väntan för en del. Med andra ord tar inte lärare och elever tillsammans läsningen vidare till fördjupad förståelse av den lästa texten – och till nya insikter om hur man kan ta sig an en text. Så här kan det se ut "i sämsta fall".

När det gäller arbetet med skrivstrategier kan bilden sammanfattas på liknande sätt, även om vi här ser en något högre grad av aktivt lärarstöd. Goda exempel från granskningen handlar om att läraren aktivt visar, modellerar och vägleder. Genom textsamtal får eleverna hjälp med att anpassa sina texter efter syfte och sammanhang. Vidare ger läraren eleverna återkoppling och möjlighet att bearbeta sina texter kontinuerligt under skrivandets gång. Läraren har ett tänkt och uttalat syfte med kamratresponsen och ger eleverna ett stödmaterial att utgå från.

Dessa exempel kan jämföras med en undervisning där det aktiva lärarstödet mer eller mindre saknas. Eleverna arbetar på egen hand med strukturer och annat stödmaterial som huvudsakligen vägledning. Läraren rättar och kommenterar först efter "inlämning". Vid arbete med kamratrespons är vägledningen för eleverna knapphändig – eleverna vet bara att de ska "säga två bra saker och något som kan bli bättre".

Vi har sett exempel både på "bästa fall" och "sämsta fall" samt hela skalan däremellan. Då avses den bild som vi mött i lektionsobservationer och i samtal med elever, lärare och rektorer. Granskningen visar att några skolor kommit långt när det gäller det aktiva lärarstödet i läs- och skrivundervisningen men att det på många skolor, i varierande omfattning, saknas ett utvecklat lärarstöd i läs- och skrivundervisningen. Variationer finns inte bara mellan skolor utan också inom undervisningen på en och samma skola.

Vilka slutsatser drar vi?

Ett viktigt utvecklingsområde är att säkerställa att alla elever får möjlighet att lära sig tillämpa läs- och skrivstrategier, för att fördjupa sin läsförståelse och skrivförmåga. En absolut förutsättning för detta är att det aktiva lärarstödet utvecklas inom läs- och skrivundervisningen. Här avses att

lärare i betydligt högre grad behöver aktivt visa och vägleda eleverna samt ge dem möjlighet att i strukturerade former samtala om texter, både egna och andras.

Ett sådant aktivt lärarstöd, i ett meningsfullt sammanhang och i samspel med andra, spelar roll för elever som har rätt att lära sig att:

- läsa på raderna, mellan raderna och bortom raderna.
- skriva texter som är anpassade efter syfte och sammanhang.

Vi låter några elevröster från granskningen förklara varför detta är viktigt.

"Man förstår att det är lördag fast det inte står att det är lördag."

"Det är viktigt att kunna förmedla vad man tycker."

Elever behöver få utveckla sitt intresse för att läsa och skriva

Varför är detta viktigt?

Enligt läroplanen ska undervisningen i svenska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva. Skolverket²⁰ redovisar en tydlig samvariation mellan elevers intresse för läsning och läsprovresultat. Elever som tycker om att läsa har ett bättre läsprovresultat än elever som inte tycker om att läsa. Skolverket menar att det är oroande att den positiva inställningen till läsning försämrats och lyfter frågan om hur väl skolan lyckas med att utmana och främja mer avancerade läsprocesser. I betänkandet *Läsandets kultur*²¹ anges ett minskat intresse för läsning som en begränsande faktor för ungas läsutveckling. Även i *Nya Språket lyfter* betonas sambandet mellan intresse och engagemang för läsning och den faktiska läsförmågan, både vad gäller yngre och äldre barn. "Ju mer de läser på fritiden och med engagemang, desto bättre lyckas de i sin läsning."²²

Vad visar granskningen?

En av granskningens frågeställningar har gällt om undervisningen utmanar och vidgar elevernas intresse för läsning och skrivning. Vi har undersökt om lärare följer upp hur varje elevs intresse för läsning och skrivning utvecklas och tillsammans med eleverna utvärderar undervisningen. Vidare om denna kunskap används för att säkerställa att undervisningen inriktas mot en tydlig progression i varje elevs lärande. Vi har också genom enkäter och intervjuer tagit reda på om eleverna själva tycker att undervisningen gör att deras intresse för läsning och skrivning ökar.

Granskningen visar att på många skolor utmanar och vidgar undervisningen elevernas intresse för läsning och skrivning. Detta antagande bygger till stor del på elevernas enkätsvar. En majoritet av eleverna i granskningen uppger att undervisningen i svenska gör att de vill läsa och skriva mer. Likaså att läraren i svenska är bra på att göra skolarbetet intressant och att de får lagom svåra

---

²⁰ Skolverket 2012a

²¹ SOU 2012:65

²² Skolverket 2012c: sid 14

uppgifter. Bilden nyanseras något i samtal med elever men framstår dock som övervägande positiv.

Även om de positiva svaren överväger, är det en betydande andel elever som i enkäten uppger att de får för låtta uppgifter. Det betyder inte med nödvändighet att uppgifterna alltid är för låtta. En elev uttrycker det som att *"en del kanske tror att det är lätt fast det inte är det"*. En lärare menar *"att en uppgift kan te sig enklare än den är, då får man stötta eleverna i att jobba vidare med texten"*. Oavsett om uppgiften är för lätt eller om det saknas ett aktivt lärarstöd, handlar det om att ge utmaningar på rätt nivå. En viktig förutsättning för att utmaningarna ska hamna rätt, och därmed stimulera elevernas intresse, är förstås att lärarna följer upp elevernas läs- och skrivutveckling. Men också hur eleverna ser på undervisningen.

Av intervjuer med lärare och rektorer samt olika redovisningar från skolorna framgår att man följer upp elevernas kunskapsresultat, till exempel resultat från nationella prov i svenska. I vilken grad resultaten analyseras och används för att utveckla undervisningen varierar mellan skolorna. Likaså när det gäller att ge eleverna möjlighet att utvärdera undervisningen. På några skolor görs det systematiskt och regelbundet, på andra sker det mer ad hoc och på några få skolor inte alls. Detta framgår även av den elevenkät som genomförts inom granskningen.

Mer entydig är bilden när det handlar om att följa upp hur elevernas intresse för att läsa och skriva utvecklas. Detta görs inte på ett systematiskt och kontinuerligt sätt. Några få undantag finns. Några lärare beskriver hur de på olika sätt kan skaffa sig en uppfattning om hur elevernas intresse utvecklas. *"Man märker det på hur de väljer böcker"*, säger en lärare. Vår bild är dock att man på skolorna generellt inte reflekterar över behovet av att mer systematiskt följa upp hur varje elevs intresse utvecklas. Därmed saknas också ett viktigt underlag för utveckling av läs- och skrivundervisningen på individnivå, men också mer övergripande för respektive klass och skola.

Vilka slutsatser drar vi?

Ett viktigt utvecklingsområde är att hitta former för att följa upp hur elevernas intresse för att läsa och skriva utvecklas. Varje lärare behöver skaffa sig en bild av hur varje elevs intresse utvecklas och sedan använda den bilden för att kunna anpassa undervisningen och ge relevanta utmaningar. Detta för att möjliggöra för varje elev att så långt som möjligt utveckla sin läsförståelse och skrivförmåga.

Det handlar alltså om att följa upp, inte bara resultat och kunskapsutveckling, utan också en viktig förutsättning för god läs- och skrivutveckling, nämligen elevens intresse. Särskilt viktigt bör detta vara för de skolor där skillnaderna är stora mellan pojkars och flickors resultat och inte minst mot bakgrund av ett vikande läsintresse bland unga.

Några elevröster från granskningen får belysa varför detta är viktigt.

"Tidigare fick jag verkligen inte läsa böcker på kanske 12 sidor för fröken tyckte att jag behövde större utmaningar. Nu läser jag en bok med typ 400 sidor."

"Undervisningen betyder jättemycket. Jag läser mer och jag har fått upp ögonen för att läsa olika typer av böcker."

Avslutande diskussion

Resultaten från denna granskning överensstämmer i huvudsak med tidigare granskningar som Skolinspektionen genomfört gällande undervisning i svenska.²³ Skolorna ger inte eleverna tillräckliga möjligheter att fördjupa sin förståelse för andras och egna texter. Elever får alltför sällan tillfälle att bearbeta texter genom samtal som leds eller stöds av lärare. Därmed begränsas också förutsättningarna för eleverna att tillägna sig strategier inför fortsatt läsande och skrivande.

Skolverket har tidigare konstaterat att "läsundervisningen verkar vara i en begynnande utvecklingsfas".²⁴ Exempelvis ser man ett ökat användande av lässtrategier och anger som tänkbar orsak till detta att läsförståelse fokuserats i forskning och facklitteratur.

Utifrån den granskning som redovisas i denna rapport, kan Skolinspektionen konstatera att arbetet med läs- och skrivstrategier verkar ha fått en något mer framskjuten position, jämfört med vad som framkommit i tidigare granskningar. Exempelvis finns läromedel som är anpassade för ändamålet ganska ofta på plats. När det gäller hur undervisningen genomförs, visar granskningen att kvaliteten i hög grad varierar mellan skolor och mellan lärare på en och samma skola. Här avses det aktiva lärarstödet – att lärare aktivt visar, vägleder samt leder och stödjer textsamtal. Som framgår av denna rapport är detta en förutsättning för att elever verkligen ska ha möjlighet att lära sig att tillämpa läs- och skrivstrategier och därigenom utveckla sin språkliga och kommunikativa förmåga.

Sett ur ett elev- och likvärdighetsperspektiv²⁵ är det allvarligt. Men också anmärkningsvärt, med tanke på tydligheten i gällande styrdokument samt den aktuella forskning och beprövade erfarenhet som finns att tillgå.

Ett aktivt lärarstöd i läs- och skrivundervisningen ställer höga krav på lärares förmåga, både allmän- och ämnesdidaktiskt. Varje lärare ansvarar för sin undervisning, men rektor ansvarar för skolenhetens inre organisation och för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella målen. När det gäller att utveckla läs- och skrivundervisningen kan det till exempel handla om att skapa förutsättningar för lärares samarbete och kompetensutveckling, så att lärarna arbetar utifrån en gemensam inriktning mot de nationella målen.

På de skolor där denna granskning visar på goda resultat, kan Skolinspektionen notera att det på olika sätt skapas en sådan gemensam inriktning för läs- och skrivundervisningen. Det kan innebära att kartlägga och ta fram en utvecklingsplan samt att rektor ser till att det finns en lärare som driver arbetet framåt. Ofta gäller det också utbildning, bland annat inom Läsllyftet²⁶, och kollegialt lärande på skolan. På olika sätt, till exempel genom föreläsningar eller studiecirklar, lär man av aktuell forskning. Berörda lärare och rektorer uttrycker att dessa insatser har stor betydelse. Omvänt gäller. På de skolor där denna granskning visar på mindre goda resultat, saknas ofta liknande förutsättningar. Och inte sällan uttrycker lärarna att sådana skulle behövas.

---

²³ Skolinspektionen 2009b, 2011, 2014a

²⁴ Skolverket 2012a sid 85

²⁵ Den grundläggande principen om rätten till en likvärdig skola återfinns i både skollag och läroplan.

²⁶ Läsllyftet är en utbildning i språk-, läs- och skrivdidaktik som Skolverket anordnar. Det kollegiala lärandet är utgångspunkt.

Att förbättra läs- och skrivundervisningen på en skola handlar alltså inte om att "uppfinna hjulet igen". Snarare om att sätta in läs- och skrivundervisningen i de sammanhang som finns eller ska finnas för uppföljning, planering och utveckling – med andra ord skolans kvalitetsarbete. Detta är rektors ansvar enligt såväl skollag som läroplan. Forskning visar dessutom att om lärare aktivt arbetar tillsammans för att utveckla sin undervisning, har detta starkt positiv inverkan på elevernas lärande.²⁷ Just behovet av kompetensutveckling för att utveckla läs- och skrivundervisningen har lyfts fram av Skolinspektionen i tidigare granskningar. Skolverket betonar i analysen av PISA 2012 att huvudmän och skolor "...måste skapa förutsättningar för lärarna att ta ansvar för det professionella innehållet i den pedagogiska yrkesutövningen."²⁸

Utifrån denna gransknings resultat måste lärare och rektorer därför ta ställning till vilka förutsättningar som utifrån respektive ansvarsnivå behöver skapas för att elevers rätt ska kunna tillgodoseas – rätten att få möjlighet att utveckla sitt språk. Vi vill också betona att skolhuvudmännen enligt skollagen har ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med skolans styrdokument.

Vår bild av hur rektorer och lärare framgångsrikt kan arbeta med att utveckla läs- och skrivundervisningen kan beskrivas som en framgångskedja:

- Aktiva rektorer som genom kvalitetsarbetet ger förutsättningar för lärare att utveckla sin läs- och skrivundervisning.
  - Aktiva lärare som genom att visa, vägleda och använda strukturerade textsamtal i undervisningen ger eleverna förutsättningar att lära sig att tillämpa läs- och skrivstrategier.
    - Aktiva elever som utvecklar sitt språk för att tänka, kommunicera och lära.

Några elevröster från granskningen får sammanfatta varför detta är viktigt.

"Det är viktigt i alla ämnen."

"I nästan alla jobb måste man kunna läsa och skriva."

"Det behövs i livet."

Och för samhället skulle man kunna tillägga. Enligt skollagen ska undervisningen främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.

---

²⁷ Håkansson, J. & Sundberg, D. 2012

²⁸ Skolverket 2013 sid 38

Mer information och stödmaterial

För de skolor och huvudmän som önskar mer vägledning och stödmaterial för det egna utvecklingsarbetet hänvisar vi till Skolinspektionen www.skolinspektionen.se och Skolverket www.skolverket.se. På Skolinspektionens webbplats finns också mer information om den aktuella granskningen.

Referenser för projektet

Dovenborg, E., Pramling, N., Pramling Samuelsson, I., (2013). *Att undervisa barn i förskolan*. Stockholm: Liber.

Håkansson, J. & Sundberg, D. (2012) *Utmärkt undervisning – Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur & Kultur.

Krantz, J., Persson, P. (2001). *Sex, godis och mobiltelefoner: pedagogik underifrån*. Lund: Moped.

Langer, J. (2004). *Getting to excellent: how to create better schools*. New York: Teachers Collage Press.

Liberg, C., Af Geijerstam, Å., Wiksten Folkeryd, J. (2010). *Utmana, utforska, utveckla – Om läs- och skrivprocessen i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet 2011. SKOLFS 2010:37.

Reichenberg, M. (2006). *Att läsa mellan och bortom raderna*. Lund: Studentlitteratur.

Reichenberg, M., Emanuelsson, B-M. (2014a). *Elever 1 årskurs 3 läser och samtalar om texter: En interventionsstudie*. Acta Didactica Norge. Vol. 8. Nr1 Art.11.

Reichenberg, M. (2014b). *Vägar till läsförståelse*. Stockholm: Natur & Kultur.

Sandström Madsén, I. (2007). *Samtala, läsa och skriva för att lära: i ett utvecklingsperspektiv från förskola till högskola*. Kristianstad: Kristianstad University Press.

Skolförordningen. SFS 2011:185.

Skolinspektionen (2009a). *Svenska i gymnasieskolan*. Kvalitetsgranskningsrapport 2010:11.

Skolinspektionen (2009b). *Läsprocessen i svenska och naturorienterade ämnen årskurs 4-6*. Kvalitetsgranskningsrapport 2010:5.

Skolinspektionen (2011). *Läsundervisning inom ämnet svenska för årskurs 7-9*. Kvalitetsgranskningsrapport 2012:10.

Skolinspektionen (2014 a). *Läs- och skrivundervisningen i grundskolans tidigare år*. Kortrapport 2015-06-03.

Skolinspektionen (2014 b). *Kunskapsöversikt – Kvalitetsgranskning av ämnet svenska i årskurs 4-6 (Dnr 400-2014:5611)*

Skolinspektionen (2014 c). *Direktiv – Kvalitetsgranskning av ämnet svenska i årskurs 4-6 (Dnr 400-2014:5611)*

Skollagen. SFS 2010:800

- Skolverket (2011a). *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska*. Stockholm. Fritzes.
- Skolverket (2011b). *Allmänna råd. Planering och genomförande av undervisning*. Stockholm. Fritzes.
- Skolverket (2012a). *PIRLS 2011 – Läsförståelse hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Stockholm.
- Skolverket (2012b). *Med fokus på läsande – Analys av samstämmigheten mellan svenska styrdokument, ämnesprov i svenska och PIRLS 2011*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012c). *Bedömningsstöd i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans årskurs 1-6 Nya Språket lyfter*. Stockholm.
- Skolverket (2013) *PISA 2012 – 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*. Stockholm: Fritzes.
- Myndigheten för skolutveckling 2007a. *Forskning om lärares arbete i klassrummet*. Stockholm: Liber.
- Myndigheten för skolutveckling 2007b. *Textflyt och sökklump – informationssökning via skolbibliotek*. Stockholm: Liber.
- SOU 2012:65 *Läsandets kultur*. Stockholm: Fritzes.
- Westlund, B. (2013). *Att bedöma elevers läsförståelse. En jämförelse mellan svenska och kanadensiska bedömningsdiskuser i grundskolans mellanår*. Stockholm: Natur och kultur.
- Westlund, B. (2014). *Textsamtalets förutsättningar*. Artikel på Skolverkets Läs- & skrivportal www.lasochskrivportalen.skolverket.se